

Az oktatási rendszerek és jellemzőik

KAPOSI
JÓZSEF

Az előadás vázlatja

- ▶ Az oktatási rendszerek funkciói
- ▶ A modern tömegoktatás kialakulása, sajátosságok
- ▶ Az oktatási rendszer változásai
- ▶ Az oktatáspolitikai céljai
- ▶ A közoktatás szintjei, az oktatás ágazat alrendszerei
- ▶ Az oktatási rendszer szabályozása

Az oktatási rendszer funkciói

- ▶ az egyének személyiségének alakítása,
- ▶ a kultúra újratermelése,
- ▶ a társadalmi struktúra újratermelése vagy átalakulásának elősegítése,
- ▶ a gazdaság működésének és növekedésének elősegítése,
- ▶ a politikai rendszer legitimálása,
- ▶ a társadalmi integráció biztosítása,
- ▶ különböző közvetlen szolgáltatási funkciók ellátása,
- ▶ a társadalmi változások elősegítése vagy fékezése.
- ▶ örömszerző funkció

A funkciók közötti konfliktusok

- ▶ Eltérő társadalmi érdekcsoportok eltérő prioritásai
- ▶ Egy funkció teljesítése a másik rovására mehet
- ▶ A legtöbb oktatásügyi vita mögött felfedezhetjük a különböző funkciók közötti konfliktusokat.
- ▶ Példák:
  - ▶ **kulturális reprodukció ↔ személyiségfejlesztés**
  - ▶ **integráló funkció ↔ kultúraátadás**
- ▶ Az egyes funkciók leképeződnek a modern kormányzati struktúrában

A modern tömegoktatás kialakulásának elsődleges okai

- ▶ Kulturális és vallási átalakulás
- ▶ Az oktatás iránti kereslet és a kínálat növekedése
- ▶ Nemzetállamok születése és az állam szerepének átalakulása

A modern tömegoktatás kialakulásának folyamata

- ▶ Kulturális és vallási átalakulás a XVI–XVII. században
  - ▶ A protestantizmus és az oktatás
  - ▶ Az ellenreformáció és az oktatás
- ▶ Az egyén, a társadalom és az állam kapcsolatának átalakulása
  - ▶ Nevelő állam
  - ▶ Az egyén feletti kontroll
  - ▶ Az oktatási folyamat racionalizálása
- ▶ Az oktatás iránti kereslet és kínálat átalakulása
- ▶ Állami beavatkozás, szerepvállalás

Eltérő fejlődési modellek

A rendszer kialakulásának jellemzői

A kialakulás állomásai

- I. Egyes társadalmi csoportok létrehoznak iskolákat
- II. Állami szabályozás az iskolákra
→ közös, laza szerveződés
- III. Az oktatási rendszer tényleges megszerveződése

A modern tömegoktatási rendszer sajátosságai

- ▶ A népesség meghatározó többsége belép a rendszerbe, a társadalom legtöbb tagját eléri;
- ▶ Az oktatás feladatát a többi szakmai csoporttól elkülönült foglalkozási csoport látja el;
- ▶ Különböző oktatási formák egymással összekapcsolódnak
  - ▶ Oktatási szintek és formálisan elismert végzettségek struktúrája;
- ▶ Az állam kiemelt szerepe
  - ▶ Országos érvényű szabályozás
  - ▶ Finanszírozás közpénzből
  - ▶ Közvetlen, folyamatos állami felügyeletet

Az oktatási rendszerek változásai

- ▶ Alapulnak az oktatással szemben megfogalmazott célok
- ▶ Intézményi formák, oktatási programok kialakulása, megszűnése
- ▶ Intézményi formák vagy programok aránya nő vagy csökken
- ▶ Tanulói belépés, továbbhaladás és kilépés szabályai
- ▶ Oktatási tartalmak, tanítási és nevelési módszerek
- ▶ Oktatói felkészültség, társadalmi pozíció,
- ▶ Rendszerszabályozás, döntési és hatalmi viszonyok,
- ▶ Oktatási rendszer és egyéb társadalmi alrendszerek kapcsolata megváltozik

Az oktatási rendszerek változásának típusai

Kiváltó okok szerint

- ▶ Jól azonosítható vagy éppen azonosíthatatlan társadalmi aktorok kezdeményeztek vagy idéztek elő
- ▶ A rendszer a belső viszonyaiból, strukturális adottságaiból, illetve a az oktatási rendszeren kívüli gazdasági társadalmi környezetben zajló folyamatokból fakadnak

Az egyéni döntésekből fakadó változások

- ▶ Az egyéni döntéseket befolyásoló tényezők
  - ▶ Munkaerő-piaci esélyek
  - ▶ A társadalmi hierarchiában elfoglalt hely
  - ▶ Közvetlen pénzben mérhető ráfordítás és haszon
  - ▶ A várható kockázat mértéke
  - ▶ Törvényi, jogi kényszerek
  - ▶ A rendszer adta lehetőségek
  - ▶ Tájékoztatottság, információ
  - ▶ Orientációs rendszerek
  - ▶ A szülők iskolázottsága és iskolázással kapcsolatos tapasztalatai

Az intézményi döntésekből fakadó változások

- ▶ Racionális mérlegelésen alapuló döntések
  - ▶ Környezeti feltételek változása
  - ▶ Szabályozási környezet
  - ▶ Érdekeltségi viszonyok: ösztönzők és büntetések
  - ▶ Az intézményi pozíció javítására való törekvés
  - ▶ Pedagógus-munkahelyek megőrzésére való törekvés
- ▶ Kulturális és politikai hatások
  - ▶ Szakmai hagyományok
  - ▶ Tanári szakmai és iskolavezetési kultúra
  - ▶ Az oktatáspolitikája jellege

A szervezett csoportok által kezdeményezett változások

A szervezett csoportok közösen fellépő cselekvők, akik céljaik azonossága alapján egymásról tudva, egymásra figyelve, egymást megerősítve próbálnak elérni valamit

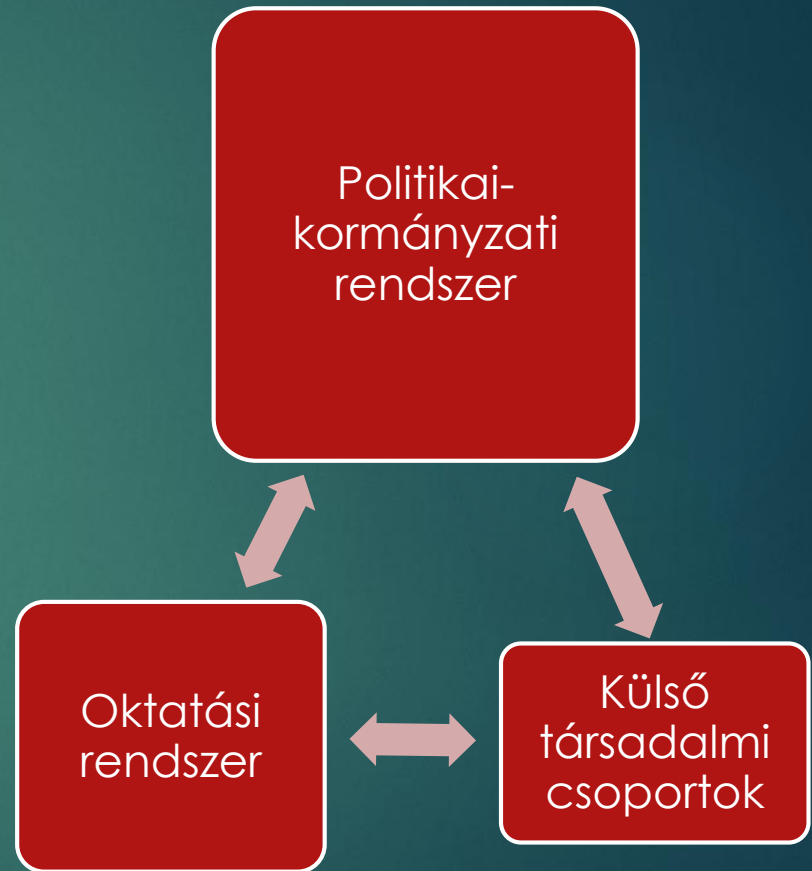
A változások kezdeményezésének formái:

- ▶ Politikai cselekvés
- ▶ Külső társadalmi kezdeményezések
- ▶ Belső szakmai kezdeményezések

A változások szereplői és dinamikája

- ▶ Társadalmi csoportok
  - ▶ Politikától független
- ▶ Politikai-kormányzati
  - ▶ Szakbürokrácia ↔ választott politikusok
- ▶ Oktatási rendszer
  - ▶ Tanárok
  - ▶ Szakmai csoportok

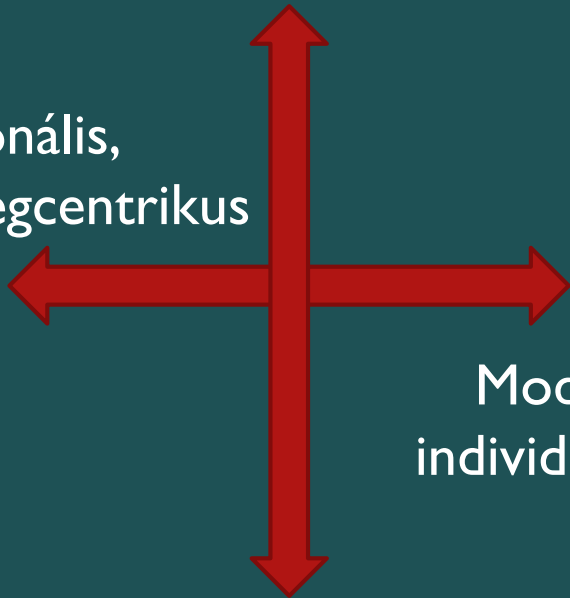
Az oktatást befolyásolni kívánó társadalmi csoportok közös érdekei

Közös érdekű csoportok	Közös érdek tartalma
Külső társadalmi csoportok és politikai–kormányzati rendszer	Az oktatás feletti társadalmi kontroll biztosítása
Politikai–kormányzati rendszer és belső szakmai csoportok (tanárság)	Az oktatási rendszer szakmai integritásának megőrzése
Külső társadalmi csoportok (civil társadalom) és belső szakmai csoportok (tanárság) szakma	Az oktatás politikai és bürokratikus ellenőrzésének korlátozása

Konfliktusmodellek

Szelektív, versenyelvű

Tradicionalis,
közösségcentrikus

Modern,
individuális

Egalitárius

Politikai kontroll

Szakmai
kontroll

Decentralizáció

Az oktatáspolitikai céljai

- ▶ Minőség és eredményesség
- ▶ Hatékonyság
- ▶ Méltányosság és esélyegyenlőség
- ▶ Szabadság és választhatóság
- ▶ Átláthatóság és elszámoltathatóság
- ▶ Kiszámíthatóság és stabilitás
- ▶ Adaptivitás és alkalmazkodó képesség

Strukturális meghatározottságok

Az oktatás társadalmi-gazdasági környezetében zajló folyamatok

- ▶ Demográfiai folyamatok
- ▶ Gazdasági folyamatok
- ▶ Társadalomszerkezeti változások
- ▶ A közigazgatási-kormányzati rendszer változásai
- ▶ Kulturális folyamatok

Strukturális meghatározottságok

Az oktatási rendszer belső szerkezeti viszonyai

- ▶ Szintek alrendszerek
- ▶ Vertikális és horizontális tagolódás
  - ▶ ISCED (International Standard Classification of Education)
  - ▶ Szint, program és intézmény
- ▶ Az alrendszerek közötti eltérések
- ▶ Vertikálisan elkülönülő alrendszerek
  - ▶ Alapfok (elemi oktatás)
  - ▶ Középfok

A közoktatás szintjei

Kezdő szakasz	Alsó középfok	Felső középfok	
			Francia modell
			Német modell
			Skandináv modell

Horizontálisan elkülönülő alrendszerek

- ▶ Általános képzés és szakképzés
- ▶ Felnőttoktatás
- ▶ Magánszféra és közszféra
- ▶ Szerkezeti feszültségek
- ▶ Alrendszerek közötti konfliktusok
- ▶ Az oktatási reformok és belső alrendszerek

Az oktatási rendszer szabályozása

A szabályozás tárgya

- ▶ Hatalmi, felelősségi viszonyok
- ▶ A tanulás és tanítás tartalma
- ▶ A szocializáció folyamata
- ▶ Az erőforrások elosztása
- ▶ A rendszeren való áthaladás

Szabályozó eszközök és mechanizmusok

- ▶ Diszkrét döntések (eseti szabályozás)
- ▶ Jogi szabályozás
- ▶ Az anyagi érdekelttség mint szabályzó eszköz
- ▶ Értékelés és szakmai standardok meghatározása
- ▶ Szimbolikus eszközökkel való szabályozás
- ▶ Szakmai önszabályozás
- ▶ A fejlesztés mint szabályzó eszköz
- ▶ Komplex szabályozó mechanizmusok
  - ▶ Példa a következő dián

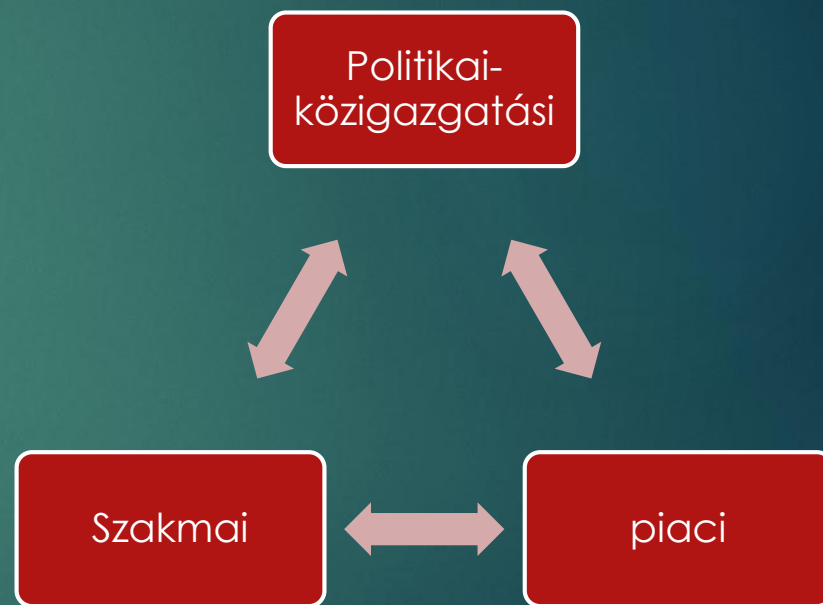
Példa a komplex szabályozásra

A rendszerszabályozás típusai

- ▶ Politikai-közigazgatási
  - ▶ Politika: pillanatnyi szabályozás
  - ▶ Igazgatás: bürokratikus utak
- ▶ Szakmai szabályozás
  - ▶ Belső normák alapján
  - ▶ Nem feltétlenül rugalmasabb
- ▶ Piaci szabályozás
  - ▶ Kereslet-kínálat alapján

A szabályozási formák kapcsolata

Szabályozási szintek

I. Egész rendszer

II. Intézmények
szintje

III. Osztályterem,
tanárok és
tanulók

Konfliktusforrások

- ▶ Mikro- és makroszintű folyamatok közti különbségek
- ▶ Az intézményi szint felértékelődése
  - ▶ Szabad mozgástér
VAGY
  - ▶ Erős szabályozás

Oktatásirányítás

Irányítási funkciók

- ▶ Politikai-érdekegyeztető
- ▶ Végrehajtási
- ▶ Szakmai

A közoktatásirányítás szintjei, érintett rendszer funkciói és módjai

Irányítási szintek	Rendszerfunkciók	Irányítási módok
Intézmény	A tanítás megszervezése	Szabályozási jog
Helyi igazgatás	Személyzet	Döntési jog
Területi igazgatás	Tervezés és a struktúrák	Konzultációs jog
Központi kormány	Tanulói továbbhaladás	
Külső szereplők	A minőség biztosítása	
	Anyagi erőforrások	

A rendszerintegráció problémái az oktatási rendszerekben

Az oktatás és más társadalmi alrendszerek kapcsolódása

- ▶ Az oktatáson belüli alrendszerek kapcsolódása
  - ▶ különböző, egymással szükségképpen konfliktusba kerülő funkciók közötti egyensúly;
  - ▶ az oktatási rendszer szabályozási szintjeinek, a makro- és a mikro- szintek közötti egyensúly;
  - ▶ az oktatáspolitikai egymással konfliktusba kerülő céljainak és értékeinek az egyensúlya;

A szabályozás átalakulása, a felelősségmegosztás formái

A felelősség átruházása	Felelősség átruházásának célpontja
Dekoncentráció	Az állami igazgatás alsóbb szintű szervei
Decentralizáció	Helyi közösségek önálló képviseleti szervei
Iskolai autonómia	Önállóvá váló, de továbbra is közintézményként működő oktatási intézmények
Piacosítás, privatizáció	Magán vagy kvázi magán iskolák
Részvétel, partnerség	Társadalmi partnerek
Közösségi autonómia	Nyelvi, vallási, kulturális, etnikai, nemzeti közösségek
Dereguláció	Nincs konkrét célpont: a szabályok mennyisége és szabályozó ereje általában csökken

A jövőbeli átalakulás tényezői

- ▶ Kulturális és politikai környezet alakulása
- ▶ Oktatás céljainak és funkcióinak az alakulása
- ▶ Az oktatás szervezeti és szerkezeti viszonyainak alakulása
- ▶ Geopolitikai viszonyok és a hatalommegosztás alakulása
- ▶ A tanári szakma helyzetének alakulása

TÉTELEK

- ▶ Az oktatási rendszer és funkciói, a modern tömegoktatási rendszer kialakulása/konfliktusok, fejlődési utak, modellek, jellemzők/
- ▶ Oktatási rendszerek változásai, szereplők, konfliktusmodellek, célok, struktúrák, szintek
- ▶ Az oktatási rendszer szabályozása/típusok, szintek, funkciók, felelősség megosztás/
- ▶ A hazai oktatási rendszer jellemzői, konfliktusai/fenntartók, szintek, átmenetek, intézménytípusok, szabályozási eszközök, módszerek/